

Az új évtized első folyóirat száma rendkívüli helyzetben jelenik meg. Sőt: nem kevés töprengés előzte meg, hogy egyáltalán megjelenjen-e? A karanténba vont Magyarországon, sőt: az ugyanilyen elszigeteltségbe vonult világban, amikor az emberek nagy többségét az foglalkoztatja, hogy élje át a járvány gyilkos idejét egészségben, miközben azon tépelődik, hogyan folytathatja megszokott életét.

De némi töprengés után: igen! Meg kell jelenjünk. Ez a mi harcunk a koronavírus ellen. Sőt: „Egyszer – se – élünk!” alapon: gazdagabb nívón és terjedelemben, mint máskor.

A koronavírus elharapózása az egész világon egy hónap alatt átalakította az emberiség egzisztenciális viszonyait, kulturális szokásait. A történelemre gyakorolt jelentőségét – benne élvén – még nem láthatjuk át. Bármennyire is váratlanul ért azonban, nem ezzel foglalkozni, nem a következményein gondolkodni, nem értelmiségihez méltó magatartás.

*

Egy-egy negyedéves folyóiratszám előkészítése sokszor egy egész évet is igénybe vesz. Ezt a számunkat is abba a sorozatba állítottuk, amelyben igyekszünk emléket állítani a tragikus 2019-es évben a magyar zsidóság nagy és egyedülálló szellemi vezetőinek, akik oly pótolhatatlanul hagytak árván bennünket. S felmérni a lehetőségeinket a nagy nemzedék – Heller Ágnes, Konrád György, Ungvári Tamás – hagyta úrban, miként folytassuk az utunkat a szűk ösvényen, amelyet ők vágtak előttünk a felejtés dzsungeljében. Ebben a számunkban úgy gondoltuk ezt a hivatást teljesíteni – mint a következő éveink egyik kiemelt feladatát –, hogy Konrád György alapvető műve, *A látogató* emlékezetét és aktualitását állítjuk a középpontba, mert ezzel szolgáljuk a feladatot leginkább, hogy az író művét a „kollektív emlékezetbe” emeljük. Ezért kortársakat – Lángh Júliát, az író első feleségét, *A látogató* megszületése legközvetlenebb tanúját, Dalos Györgyöt, a szamizdat-ellenzéki társát, Demszky Gábort, szamizdat-korszaka könyvkiadóját kértük fel emlékeik megosztására, valamint fiatal írókat – Kántor Zsoltot, Péntek Orsolyát, Gáspár-Singer Annát, Haklik Norbertet, hogy a hetvenes évek egyik leghatásosabb szociológiai-irodalmi alkotásának a rájuk gyakorolt hatásáról beszámoljanak.

Szintén a magunk mögött hagyott év vesztesége volt Erős Ferenc pszichológus halála, amely a maga egyediségén túl egy újabb jelenséget is megtestesít: a holokausztúlélők első nemzedéke is megkezdte kivonulását az életből. Kétszer megszületett nemzedékről van szó: arról, amelyik szülei remény-tudatának köszönhetően közvetlenül a holokauszt után megszületett, ide Magyarországra, s nem más kontinensekre, mint a magyar túlélők jelentős részének a gyerekei, s ugyanazokról, akik az 1970-es évek magára eszmélése folyamatában először kezdték felfedezni és maguknak vindikálni a zsidó azonosságot, s ezzel megkísérelni a magyar zsidó kultúra folytatását. Ennek a folyamatnak a feltárása szintén új feladatot ad a *Múlt és Jövőnek*. Kelemen Gábor formabontóan szociológiát és pszichológiát a történeti kutatásokkal ötvöző esszéje Erős Ferenc és Stark András barátsága történetéről nemcsak két zsidóságával foglalkozó pszichológus portréját rajzolja meg, hanem egy nemzedék és egy történelmi helyzet hátterét is. Az írást több fotódokumentum kíséri, mint ahogy megszokott az írás-illusztráció aránya a folyóiratunkban. Erős Ferenc és Stark András családjai is részt vettek a nemzedéki portré létrehozásában – az általuk közreadott fotók aláhúzzák az új terület fontosságát: a holokauszt utáni évtizedek, a mi gyermekkorunk is kutatandó, megőrizendő történelem legyen. Ezzel a családi fotók önálló vizuális krónikává is váltak – magántörténelemből: történelemmé.

Ebbe a „kollektívna” is mondható gyászmunka közben ért a koronavírus egész világra kiterjedő támadása. Egy olyan ellenségé, amelynek nincs arca, egy háború, amelynek nincs előre látható vége. Kőbányai János „Múzsza koronavírus idején” című írása arra a világra kérdez, ami a koronavírus után következik. Miben változik meg az új világban az író, az irodalom szerepe? A témák, a traumák és fájdalmak vajon nem lesznek halványabbak a krízis után? Anélkül, hogy természetes gyógyuláson keresztülmentek volna-e? Kőbányai példáját egy Trianon és a zsidók – azaz Trianon-émlékezet a holokauszt perspektívájából – esszé megírása körülményeivel illusztrálta. A koronavírus kezdetén fogott hozzá, s mire végére ért, fel kellett tegye a kérdést: vajon ezek a katarzis nélkül sodródó traumák ugyanolyan jelentésűek lesznek-e a járvány-apokalipszis után is? A cikk egy hónapra készült lábjegyzete szinte megadja a választ: az írás visszautasításra talált a magyar sajtó teljes spektruma részéről (amit ellenzékiek vagy szocialista-liberálisnak sorolnak be), viszont a trianoni határon túl – a pozsonyi és a kolozsvári – két magyar nyelvű napilap (*Új Szó, Szabadság*) fél órán belül döntött, hogy hétvégi mellékletében nyilvánosságot biztosít neki. Kőbányai, miután kérdéseivel, gyötrő kételyeivel nem indíthatott diskurzust, egyedül a maga kis területe: a *Múlt és Jövő* problémáival és jövője kérdései megválaszolásához fogott; erről számol be a „Koronavírusnapló”, amelynek színtere a vírus európai kiinduló gócpontja: Velence, a járvány árnyékában harmadszor is urnák elé járuló Izrael, s a karanténba zárkozó Budapest – ahol a *Múlt és Jövő* jövője, s vele múltjának emlékezte a koronavírus-korszak kezdetén új és végzetes kihívás elé néz. Hasonló számvetésre kérte a *Múlt és Jövő* szerzőit: Tábor Ádám és Györe Balázs verspárbeszéddel (Györe Balázs egy látnoki Allan Ginsberg-versfordítással is), Czingel Szilvia a zsidók és a járványokról szóló tanulmánnyal, Kántor Zsolt, Gáspár-Singer Anna járványnaplóikkal, s Fehér László, Für Emil és dr. Máriáss képzőművészek rajz- és festményreflexióikkal érzékítették meg az új és félelmetes korszak kezdetét. De vissza – ha lehet – a „hétköznapi” munkánkhoz: Bárd Károly az elmúlt év (még a koronavírus előtt) legnagyobb vihart kavart holokauszt-történelemét feldolgozó művéről, Veszprémy László Bernát *Gyilkos irodák, A magyar közigazgatás a német megszállás és a holokauszt* című könyvéről írt tanulmányt, mégpedig széles nemzetközi kitekintéssel s a jogtudós szemével. (A témát annyira fontosnak tartja, hogy rendhagyó módon a következő számunkban folytatja a Horthy-korszak magyar közigazgatására vonatkozó tettes-bűnsegéd dilemma kifejtését.) Veszprémy egy másik, szintén homályban hagyott, kényes témát is kidolgozott a holokauszt történelméből: a „zsidó rendőrök” szerepét. Gyarmati György, lapunk szerzője barátjának, Ormos Máriának a tudományos portréját rajzolja meg. Csunderlik Péter Bodó Béla *The White terror. Antisemitic and Political Violence in Hungary, 1919–1921* című a minap (2019) megjelent könyvét ismerteti bőven. (De miért angolul látott először napvilágot? Sietnének megjelentetni a művet magyarul – már a centenáriumi aktualitások és a Parlament és a nemsokára felavatásra kerülő Trianon-émlékmű közelében felállított Fehérterror áldozatai emlékmű okán is – ha a koronavírus nem kezdi ki ezt a sérelmet is.)

Az utóbbi évek egyik legsikeresebb, legrevelációsabb kiállítása volt a Magyar Nemzeti Galériában Farkas István gyűjteményes tárlata. Nemcsak képzőművészeti esemény, de magában foglalja a magyar zsidóság felemelkedése és szörnyű vége történetét is. Erről Abafáy-Deák Csillag és Külös Lajos kettős kiállítás-ismertetése számol be, nemkülönben a kiállítás alkalmából kiadott fontos katalógusról. Micsoda kulturális pezsgést szakasztott meg a pandémia: a Nemzeti Múzeum *Clara, Rothschild Klára, Divat a vasfüggöny mögött* – címmel mutatott be egy különös életutat, s benne a Kádár-kor egy új, szintén új felfedezéseket nyújtó arcát. Erről, és a kurátor, Simonovics Ildikó kismonográfiájáról írt érzékletes

beszámolót Czingel Szilvia *Kiállításnaplójában* (debütáló műfaj az *Olvasónaplók* mintájára), s ehhez az ismertetéshez kapcsolódik még két tárlatról szóló beszámolója: „*Csillag a házon, csillag a kabáton*” – *A sárga csillag a magyarországi vészidőszakban* és Gerlóczy Sára *Holocaust* címet viselő kiállításáról, amit a festő életútportréjával is kiegészített. Vajda Mihály régi adósságunkat törlesztette, amikor Gáli Józsefről portrét írt, összegyűjtött művei (Kalligram) kiadása alkalmából. Gera Judit Eddy de Wind *Auschwitz, végállomás. Egy túlélő naplója a haláltáborból* című könyvét recenzálta, megírva benne a ritka szemtanú-értékekkel rendelkező könyv máig tartó recepció történetét. Voigt Vilmos *Bereznai Zsuzsanna – Kircz Olga Ötszáz év egy kecskeméti zsidó család életéből (XVI–XX. század)* című munkáját emeli ki a szakkiadványok temetőjéből.